

Huippuyksikkö ”Venäjän modernisaation valinnat”

”Suomalainen Venäjän tutkimuksen huippuyksikkö: Venäjän modernisaation valinnat” on yksi 15 uudesta huippuyksiköstä, joita Suomen Akatemia rahoittaa vuosina 2012–2017. Venäjän modernisaatiota tarkastellaan valintojen näkökulmasta. Valintoihin vaikuttavat yhteiskunnan resurssit, pelisäännöt sekä taloudelliset ja poliittiset haasteet, joita puolestaan määrittävät vahvat, kauas Venäjän menneisyyteen juontavat kulttuuriset reunaehdot. Huippuyksikön tärkein tavoite on kehittää suomalaista koulukuntaa eli tuottaa uusi monitieteinen tutkimusparadigma Venäjän riskitietäisen kehityksen analysoimiseen. Uusi paradigma haastaa perinteiset läntiset ja venäläiset lähestymistavat tarjoamalla kokonaisnäkömyksen Venäjän modernisaatiosta.

Peruslähtökohtana huippuyksikössä on ylittää perinteiset tieteenalakohtaiset jaot – Venäjän monimutkaista kehitystä on mahdotonta arvioida siten, että taloustieteilijät tutkivat vain taloutta, politiikantutkijat politiikkaa, hyvinvointitutkijat hyvinvointia ja kulttuuritutkijat kulttuuria. Uudessa Venäjän tutkimuksen huippuyksikössä tutkitaan sitä, miten talous vaikuttaa politiikkaan, politiikka hyvinvointiin ja hyvinvointi kulttuuriin.

Uusi Venäjän tutkimuksen huippuyksikkö aloitti toimintansa vuoden 2012 alussa ja varsinaisen aloitusseminääri järjestettiin helmikuun alussa Helsingissä. Tilaisuuteen oli kutsuttu huippuyksikön toimintaan hakuvaiheessa sitoutuneita tutkijoita sekä muita huippuyksikön teemasta kiinnostuneita osallistujia. Seu-

raava vaihe huippuyksikön toiminnassa on aloittaa varsinaisen tutkimussuunnitelman mukainen työ. Venäjän tutkimuksen huippuyksikköä johtaa Aleksanteri-instituutin johtaja, professori Markku Kivinen Helsingin yliopistosta ja varajohtajana toimii professori Tuomas Forsberg Tampereen yliopistosta. Huippuyksikköä koordinoi Aleksanteri-instituutti, rahoittajasaapuolena on Suomen Akatemian ja Helsingin lisäksi myös Tampereen yliopisto.

Huippuyksikön tieteellisen toiminnan lähtökohtana ovat yhteiset käsitteet, joista keskeisimpiä käsitteitä ovat rakenteet ja toimijat. Makro-, meso- ja mikro-taso sekä kausaaliset mekanismit ovat puolestaan yksikön jakamia yhteisiä tieteenfilosofisia lähtökohtia. Jaetut käsitteet, monitieteisyys ja toisiaan täydentävät näkökulmat tukevat monitieteistä tutkimusyhteistyötä sekä yhteisten hankkeiden toteuttamista. Huippuyksikön tutkimus perustuu viiteen laajaan näkökulmaan, joiden perustalle on muodostettu viisi tutkimusklusteria. Niiden alla toimivat spesifeihin tutkimusongelmiin pureutuvat tutkimusryhmät, jotka tekevät yhteistyötä yli klusterirajojen. Klusteri 1 perehtyy talouden diversifikaatioon eli talouden Venäjän modernisaatiolle asettamiin haasteisiin. Yksi keskeisistä haasteista on Venäjän talouden yksipuolisuus eli riippuvuus öljystä ja kaasusta. Klusterin alla toimivissa tutkimusryhmissä ajallinen perspektiivi kattaa ajanjakson aina kylmän sodan kaudesta nykypäivään ja tulevaisuuteen. Temaattisesti klusteri linkittää talouden yhteiskuntaan sekä poliittisiin valintoi-

hin. Talousklusteria johtaa Jean Monnet -professori Pami Aalto Tampereen yliopistosta. Klusteri 2 analysoi autoritäärisen markkinatalouden asettamia haasteita instituutioiden kehitykselle Venäjällä. Tutkimusryhmät vastaavat klusterin pääkysymyksiin muun muassa tutkimalla poliittista järjestelmää, oikeusjärjestelmää, julkishallintoa, yrityksiä, sosiaalisia verkostoja, kansalaisyhteiskuntaa sekä mediaa. Instituutioiden kautta analyysin kohteena ovat myös hybridin poliittisen järjestelmän tuottamat ongelmat Venäjän modernisaatiopyrkimyksille. Klusteria johtaa professori Vladimir Gelman Pietarin Eurooppalaisesta yliopistosta. Hyvinvointia Venäjällä puolestaan tutkii professori Markku Kivisen johtama hyvinvointi-klusteri. Klusterin alaisuudessa erilaisia hyvinvointimalleja analysoivat tutkimusryhmät tarkastelevat muun muassa sitä, miten suuret terveyden ja toimeentulon ongelmat nousevat Venäjällä poliittisiksi kysymyksiksi. Ulkopoliittikkaan keskittyvässä nelosklusterissa avainkohteen muodostavat Venäjän ulkopoliittikkaa määrittävät kysymykset kuten esimerkiksi kylmän sodan jälkeisen maailman muutos, suurvaltakysymys sekä Kaukasian Venäjälle asettama haaste. Ulkopoliittikka-klusteria johtaa professori Tuomas Forsberg. Viidennen klusterin muodostavat Venäjän modernisaatiota kulttuuristen ja filosofisten tulkintojen kautta analysoivat tutkimusryhmät, joiden työssä avainkysymyksiä ovat kulttuuriset rakenteet ja kehukset. Tutkimus pureutuu muun muassa rationaliteettiin, imperiaaliseen perintöön, kieleen, identiteettiin ja itseymmärrykseen sekä ortodoksisuuden ja islamin tuottamaan jännitteeseen. Kulttuuriklusteria johtaa professori Arto

Mustajoki Helsingin yliopistosta.

Huippuyksikön tavoitteena on tuottaa kuuden vuoden aikana suuri määrä tieteellisiä julkaisuja sekä järjestää monitieteisiä seminaareja ja konferensseja, jotka tukevat monitieteisen tutkimusparadigman ja ”suomalaisen koulukunnan” kehitystä. Tämän ohella huippuyksikkö toteuttaa myös tutkijakoulutusta järjestämällä vuosittain kesäkouluun. Tieteellisten tulosten lisäksi huippuyksiköllä on vahva yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tehtävä. Huippuyksikkö avaa uusia näkökulmia muun muassa Venäjää koskevaan poliittiseen päätöksentekoon välittämällä tietoa arjen vuorovaikutuksen ehdoista, Venäjän sosiaalisista innovaatioista ja valinnoista sekä tuottamalla punnittua tietoa perin-

teisistä ja uusista turvallisuusuhkista. Näiden lisäksi huippuyksikkö tuottaa uutta tietoa EU:n ja Venäjän suhteista identiteettien ja ulkopolitiikan näkökulmista muun muassa purkamalla kylmän sodan kehystä.

Uudessa suomalaisen Venäjän tutkimuksen huippuyksikössä on Aleksanteri-instituutin tutkijoiden lisäksi mukana tutkijoita myös Helsingin yliopiston Nykykielten laitokselta, Tampereen yliopiston Poliitiikan tutkimuksen laitokselta sekä Pietarin Eurooppalaisesta yliopistosta. Huippuyksikön partnereina on niin koti- kuin ulkomaisiakin tutkijoita ja tutkimusintituutteja. Lisätietoa Venäjän tutkimuksen huippuyksiköstä saa yksikön kotisivuilta: <http://www.helsinki.fi/aleksanteri/crm>.

Sari Autio-Sarasmo

Václav Havel (1936–2011)

Václav Havel kuoli joulukuussa 2011. Näytelmäkirjailija ja toisinajattelija Havelilla oli taapahtumarikas elämä, jonka eräs merkkipaalu oli vuosi 1989. ”Havel presidentinlinnaan!” (*Havel na Hrad!*), huusi samettivalankumouksen huumaama kansa joulukuussa. Vuoden lopussa hän oli Tšekkoslovakian presidentti. Hallintoa vastustavasta, epäpoliittisena itseään pitäneestä vaikuttajasta tuli pitkän uran tehnyt valtiomies, joka saattoi maansa Natoon ja Euroopan unioniin.

Havel syntyi vauraaseen yrittäjäsukuun Prahassa vuonna 1936. Kommunistit ottivat vallan Tšekkoslovakiassa vuonna 1948. Porvarillisen taustansa vuoksi Havel ei saanut opiskelupaikkaa humanistisissa aineissa, joita olisi halunnut opiskella. Käytäntö oli tuolloin tavallinen: ilman puoluekirjaa tai poliittisesti luotettavaa taustaa saattoi opiskella lähinnä teknisiä aineita tai luonnontieteitä. Havelin koulutus jäi kesken

ja hän keskittyi kirjoittamiseen. Vuonna 1964 Havel avioitui Olga Šplíchalován kanssa. Vaimo oli Havelille tärkeä tuki. Havelin oman näkemysensä mukaan rakastavan mutta voimakkaan äidin kasvattama hajamielinen älykkö tarvitsi tomeran naisen, joka huolehti miehensä asioista – ja piti tämän jalat maassa. Havelin myöhempinä vuosina Olgalle vankilasta lähettämät kirjeet eivät olleet lyyrisiä rakkaudentunnustuksia vaan vaimolta tilattiin juustoa ja tupakkaa.

Tšekkoslovakian elokuun 1968 miehityksen jälkeen Havelin näytelmäkirjailijan ura hankaloitui, eikä hänen teoksiaan enää esitetty julkisesti. 1970-luvun puolivälissä hän aktivoitui oppositiovaikuttajana. Toiminta kulminoitui kansalaisliike Charta 77:n perustamiseen. Aktivistit ottivat voimakkaasti kantaa ihmisoikeuksiin, joita itäblokin maat olivat sitoutuneet kunnioittamaan Etykin huippukokouksessa vuonna

1975. Heidän toimintaansa ei katsottu hyvällä; useat Charta 77:n osallistuneet toimijat saivat tuntuja rangaistuksia. Rockmusiikilla oli suora merkitys Havelin oppositiot toimintaan. Tšekkoslovakialaisen underground rock-yhtye The Plastic People of the Universeen toiminta oli johtanut huliganismisyytöksiin ja oikeudenkäynteihin, jotka motivoivat Charta 77:n laatimiseen. Laajemmin rock-musiikin merkityksen ja Charta 77-aktivismiin voi nähdä osana kulttuurista kylmää sota, jossa lännen vaikutuskeinona oli länsimaisten kulttuurivaikutteiden ja ajatusten levittäminen Itä-Eurooppaan. Charta 77:n ja The Plastic People of the Universeen taustalla olikin länsimaisia tukijoita ja rahoitusta.

Oppositiot toimintaan ryhtyttyään Havel vietti yhteensä noin viisi vuotta vankilassa. Toisin kuin monet muut vuoden 1968 jälkeen toisinajattelijoina vaikuttaneet tšekit ja slovakit, Havel ei ollut koskaan kuulunut kommunistiseen puolueeseen. Perhetaustansa vuoksi hän tuskin olisi voinut siihen liittyäkään. Havel määritteli yhteiskunnallisen kantansa ”antipoliittisen politiikan” (*antipolitická politika*) kautta. Vaikka hän ilmaisi, että käsite oli vain apuväline tietyissä kontekstissa, myöhemminkin hän pyrki korostamaan epäpoliittisuuttaan. Havelin antipoliittikan toimintamuotona oli ”totuudessa eläminen”, joka ei merkinnyt yksinomaan aktiivista vastarintaa vaan vähintäänkin omien motiivien tiedostamista.

Tšekkoslovakian kommunistinen puolue luopui vallasta joulukuussa 1989. Vielä samana syksynä vain aniharva olisi kuvitellut sen olevan mahdollista. Myös Havel oli yllätynyt. Mielenosoitukset saivat Tšekkoslovakiassa alkunsa opiskelijoihin. Toistuvat mielenilmaukset, oppositiot toimintaan ja kansainvälinen tilanne johtivat